

Niko Bilić, SJ

Važnost obiteljskoga dijaloga – na primjeru praoca Jakova

Sažetak

Mnogostruki dijalog u obitelji koji proživljava Jakov, praotac Božjeg naroda, u ovom je biblijskom razmatranju prikazan u njegovoj širini (roditelji, brat, ujak, žena, djeca...) i u kontinuitetu, tj. vremenskom razvoju koji u biti vodi do pomirenja. Nedostatak dijaloga s ocem u Jakova se očituje u čuvenoj, nepovjerenjem obojanoj prijeviri (Post 27) koja dovodi do bolnog rascijepa, ali otac Izak ostaje važan orijentir Jakovljeva života („povijest Izakova“ 25,19, „Bog tvoga oca“ 46,3). Privrženost majci Rebeki opterećena je njezinim posredništvom u Jakovljevu dijalogu s ocem i bratom te pretjeranim nametanjem vlastitih odluka („poslušaj moj glas“ 27,8.13.43). Konkurentski odnos prema bratu blizancu, koji se razvija u sukob obilježen prijetnjom i smrtnim strahom (Post 27), pronalazi rješenje nakon što je Jakov izmirio račune s Bogom (Post 32). Pomirenje, nalik na susret „s Božjim licem“ (33,10) omogućuje smiren nastavak života. Prije toga, međutim, Jakov će od rođaka Labana na vlastitoj koži doživjeti slične nepravde koje je sam drugima nanio (29–31). Na tom putu trpljenja osjetit će da ne može sve vlastitom dovitljivošću postići i da je presudno osloniti se na Božji autoritet („Bog će biti svjedok“ 31,50).

Jakov osniva brojnu obitelj u kojoj bitno mjesta ima žena-miljenica Rahela, s kojom prolazi put od silne simpatije do mučnog, nejasnog razilaženja. U odnosu prema djeci čini ponajprije pogrešku kojom je sam u djetinjstvu obilježen, vezujući uza se pretjerano i nepravedno ljubimca Josipa. Josipov čudesan uspon u Egiptu još jednom pokazuje kako Božja snaga dovodi do pozitivnog rješenja („Jahve bijaše s njim“ 39,23). Zaključno smirenje nastaje u ponovnom susretu sa sinom (46,30) i u blagoslovu dvojice unuka pri kojem Jakov svjesno ispravlja prijašnju jednostranost (48,14). Prihvatanje svih članova obitelji kod Jakova je uspješan cilj obiteljskog dijaloga (46,7; 49,1). Razmatranje na kraju ističe dvije osobite zamke u dijalogu i važnost neverbalne komunikacije.

Godine 2006. održana je 35. Obiteljska ljetna škola Filozofsko-teološkoga instituta u Zagrebu pod geslom iz Lk 24,32 ("Nije li gorjelo srce u nama dok nam je putem govorio") koje govori o dvojici učenika koji su na putu Emaus slušali kako im Isus tumači Pisma. Slušajući Učitelja, prisjećaju se tekstova koje poznaju, razumiju ih iznova, prepoznaju im smisao. Ova studija o uspjesima i neuspjesima obiteljskog dijaloga na primjeru iz Biblije želi postupiti slično. Potražiti ćemo podlogu i svjetlo za važnu temu obiteljski dijalog u Svetom pismu. Ograničujemo se pritom na jednu osobu koja ima bitnu ulogu i stoji na početku biblijskog Božjeg naroda.

Vidjet ćemo kako Sveto pismo s pravom ističe da čovjek redovito živi u dvije obitelji: onoj iz koje potječe (Post 25–35) i u onoj koju osniva (Post 37–50). Dijalog u obje obitelji bitno obilježava naš život. Vidjet ćemo također da upravo na ovom primjeru Sveto pismo pokazuje kako sazrijevanje nije tek zadatak za djetinjstvo i mladost nego se proteže kroz cio život. Kao što zagrljaj s bratom Ezavom označava kraj dugogodišnjega procesa u mladom Jakovu koji staje na svoje noge (Post 33,4), tako zagrljaj sa sinom Josipom stavlja točku na dug put

Jakova muža i oca obitelji (46,29). Tek tamo nastaje životno smirenje koje će Jakova dovesti do svjesno oblikovane podjele blagoslova unucima (48,14). Opisom mučnih zgoda, neugodnih pojedinosti i duševnih lomova svjedoči nam Riječ Božja da ne zatvara oči pred tamnom stranom našeg života, pred neprilikama i promašajima dijaloga među bliskima i najbližima.

Govorit ćemo o čovjeku koji je zbog teška života blizak suvremenu iskustvu. Umire u tuđini kamo je, ne u mladosti, nego kao starac morao poći trbuhom za kruhom. Govorit ćemo o ocu kojemu je kći silovana, a za ljubimca sina vjeruje da je mrtav. Govorit ćemo o čovjeku udovcu koji je dvije žene pokopao, i koji je doživio srčani udar kad se iznova čuje svome sinu (45,26). Budući da nam je ovaj lik i njegov životni put velikim dijelom poznat, lakše nam je uživjeti se u pojedine slike iz njegova života koje su nam putokaz. Pokušat ćemo ukratko skicirati kako izgleda dijalog – odnosno nedostatak dijaloga – kod Jakova kao sina, kao brata, kao nećaka i zeta, kao muža i oca, i napokon kao djeda.

Jakov sin – u dijalogu s roditeljima

Jakov i njegov otac Izak

Biblijski izvještaj o Jakovljevu životu dobrim se dijelom nalazi pod naslovom „povijest Izakova“ (25,19). Tek nakon što je Jakov prošao svoj mladenački put, osnovao svoju obitelj i pomirio se s bratom, susrećemo u Bibliji nov naslov: „povijest Jakovljeva“ (37,1). Odrasli Jakov koji je prošao duge godine služenja u domu Labanovu ima jasan cilj pred očima kad kreće na put sa svojom velikom obitelji i svime što je privrijedio. On kreće „k svome ocu Izaku“, veli Pismo (31,18). To mu je orijentir i u odrasloj dobi.

Kao što nam psihologija u novije vrijeme potvrdi, otac je veoma važan i za njegov odnos prema Bogu. Još u staroj dobi, prije nego će poći u Egipat, Jakov prinosi žrtvu „Bogu svoga oca Izaka“ (46,1). Također Bog sâm, kad mu se javlja i progovara o budućnosti, predstavlja se kao „Bog tvoga oca“ (46,3).

Najbolniji – i najpoznatiji – moment u dijalogu s ocem za Jakova je pokušaj da ga prevari i nijekanje vlastita identiteta (27,1–29). Čuven susret, na koji Jakov donosi jelo spremljeno poput divljači, pristupa odjeven u bratovo odijelo i prurušen, odiše sumnjičavošću i nepovjerenjem. Opetovano Jakov pred svojim rođenim ocem niječe tko je. Dva puta govori da je Ezav (27,19.24). Laže, i pri tom spominje i Božje ime. Psihološke i duhovne posljedice duboke su. Očevo nepovjerenje očito je također u potrebi da, i nakon dvostrukog upita, kod poljupca još jednom po mirisu provjeri tko je pred njim (27,27).

Smijemo donekle u postupku Jakovljevu gledati inicijativu majke Rebeke uz koju je pretjerano vezan, ali već prvi Jakovljev odgovor na njezin nalog pokazuje da je spreman na prijevaru i da mu je stalo da uspije (27,11). Događa se upravo ono čega se pribojavao i što je s prokletstvom povezo. Otac je ubrzo saznao za prijevaru, Jakov u očima svoga oca ispada varalica (27,12.35). Ipak dugi niz godina koliko je Izak nakon toga poživio svjedoči o tome da je i otac dobrano pretjerao kad je zbog oslabjela vida govorio o smrti i izricao posljednju volju (27,4). Još punih sedam biblijskih poglavlja, sve do Benjaminova rođenja, Izak će poživjeti. Tek nakon Jakovljeva dugotrajna služenja Labanu, nakon osnivanja vlastite obitelji

i pomirenja s bratom Izak će umrijeti (35,28) pa je podjela zadnjeg blagoslova očito bila preuranjena i neodmjerena.

Jakov i njegova majka Rebeka

Jakov je, kao i njegov brat Ezav, Rebeki od Boga darovano dijete na temelju molitve oca Izaka (25,21). Majci će kao mladić biti draži, više će ga voljeti negoli Ezava (25,28). S jedne strane to je razumljivo budući da je Jakov „boravio u šatorima“ (25,27), to jest bio je prisutan uz nju i vrlo vjerojatno bijaše od pomoći za razliku od Ezava koj je bio po poljanama i lovištima. S druge strane dublji se razlog krije u proročkoj Božjoj riječi da će „stariji služiti mlađemu“ (25,23) koju je majka čula. Rebeka je u Jakovu mogla gledati mlađega i vjerojatno je, kako će se pokazati u njezinim postupcima, svojim silama kušala „progurati“ što brže ostvarenje proroštva.

Majka se postavlja kao komunikacijska veza koja priopćuje sinu očevu nakanu da Ezavu podijeli blagoslov (27,6–10). Prije toga nismo nijednom čuli da je Izak uputio koju riječ svome sinu Jakovu. Rebeka pretječe njihov prvi dijalog koji će biti namještena prijevara. Također ona zaposjeda odlučujuće mjesto u razorenoj komunikaciji između Jakova i njegova brata. Majka upozorava sina miljenika, od nje Jakov doznaje za sudbonosnu prijetnju koju je Ezav, otkrivši prijevaru, izrekao (27,42).

Dva put Rebeka „diktira“ sinu što mu je činiti u skladu s njezinim pripravljenim planom, tripud izravno traži od Jakova „poslušaj glas moj“ (27,8.13.43). Time u svetopisamskom načinu govora nedopušteno posize takoreći za božanskom vlašću. S takvim mu riječima nalaže prurušavanje pred ocem (27,8–10) i potom odlazak k njezinu bratu Labanu (27,43–45), lukavo namještaujući da izgleda kao poslanje od oca Izaka (27,46). Dobivamo dojam da majka uporno nameće svoju volju sinu, a on nepromišljeno, podložno izvršava, okovan u nezdravu nesamostalnost i neslobodu. Ona sprema omiljeno Izakovo jelo, ona odijeva Jakova u Ezavljevo odijelo, ona ga umata u kožu kozleta (27,14–17), ona obećava da će Jakova dovesti natrag iz tuđine (27,45). Odgovara li to Jakovljevoj volji, tekst ne daje uvida.

Jakov brat – u dijalogu s Ezavom

Sukob i razilaženje Jakova i Ezava počinje već u majčinoj utrobi. Braća se ondje toliko sudaraše da je majka već pomišljala na smrt (25,22). Sveto pismo daje do znanja na slikovit način da su iskustva i postupci u najranijoj dobi od presudne važnosti. Konkurencija i bitka za prvo mjesto očita je i kod samog rođenja kad Jakov svoga brata, koji je prije rođen, hvata za petu (25,26). Ime Jakov izvedeno je od hebrejskog naziva za petu (izg. *'akev*) pa ga kao „hvatača pete“ zasigurno obilježava lukavost, pristupanje odotruga, djelovanje iza leđa.

Raskid i nedostatak dijaloga među braćom počiva na objektivno ponajprije nezatnoj činjenici da je Ezav prije rođen. Od sitnice je napravljena krupna, sudbonosna stvar. Jakov i Ezav zapravo su blizanci, ali će stalno i uporno u njihovu opisu biti govor o starijemu i mlađemu, ili točnije kako hebrejski tekst veli o „silnome“ i „nezatnome“ (25,23; usp. „velik i malen“ 27,15.42). Istina je oni su različiti, i to je u opisu nedvojbeno. Dok je Ezav lovac i čovjek prirode, Jakov je u domaćinstvu (25,27). Ostaje međutim činjenica da su zajednički proveli vrijeme pod srcem majke.

Riječi koje braća izmjenjuju susrećemo prvi put u onoj zgodi kad Jakov kupuje prava prvorodenca hranom koju daje gladnom Ezavu. Odrješitost i čvrsta volja očituju se u Jakovljevu izravnom zahtjevu: „Ustupi mi prvorodstvo!“ (25,31). Ne možemo ga promatrati tek kao izvršitelja majčinih planova koji ne bi imao vlastiti stav. Pravna osjetljivost i lukava mudrost kriju se u traženju prisega. „Prije mi se zakuni“ nalaže on Ezavu (25,33). Nasuprot Ezavu koji, vjerojatno zbog izglednosti i neuspješna lova, misli da će umrijeti i ima depresivno skučen pogled (25,32), Jakov očito snuje velike stvari i gleda na budućnost.

Tegobno i dugotrajno iskustvo kod ujaka Labana (Post 29–31) nije izbrisalo trag muke koju Jakov zbog svog nepravednog postupka sa sobom nosi. Dugo je vremena prošlo, „dvadeset godina“, kako Jakov opetovano ističe u razgovoru s Labanom (31,38.41). Posve je izmijenjena njegova životna situacija ali to ne priječi bujici iz dubina srca da svom silinom izbije na površinu u obliku straha, tjeskobe i blokiranosti (32,8). Sada je muž i otac, bogat gospodar. Prije je bio sin i brat u bijegu od obitelji, siromah sa izbjegličkim štapom u ruci. Ipak i sada još uvijek nosi pretešku mrlju na savjesti, nemir u duši, zna da je bratu učinio nepravdu, već svojom lukavom kupovinom, a potom prijevarom prema planu koji je majka skovala. Sve nepravde koje je podnio i napor koji je uložio služeći Labanu nisu ugasile žestinu žudnje za izmirenjem koja Jakova muči. „Možda će mi oprostiti“ razmišlja on o svomu bratu (32,21). Zavaravanje i privid tu ništa ne vrijede. U pitanju je život i smrt (usp. 32,9). Jakova muči silan strah za vlastiti život jer još ništa nije poduzeo da bi zadobio oprostjenje. Ne usudi se na oči bratu koji je zaprijetio da će ga ubiti.

Pred Jakovom je dijalog koji vruće želi i u isti ga se mah boji i izbjegava ga. Taktika koju poduzima da bi ga ostvario mnogostruka je. Dijeli svoje ljude i dobra na dva tabora, da se bar jedan spasi (32,9). Šalje glasnike pred sobom (32,4.18), opetovano samoga sebe naziva slugom, a Ezavu priznaje naslov gospodara. Triput nalaže slugama da ga pred Ezavom označe s „tvoj sluga“ (32,5.19.21), dvaput se sam u izravnom razgovoru pred svojim bratom tako naziva (33,5.14). Osim toga, u silnom strahu Jakov se moli. Prvi ga put susrećemo kako upućuje Bogu prosbenu molitvu (32,10–13).

Jakov šalje obilne poklone pred sobom kako bi odobrovoljio Ezava (32,14–22). Stvara zaštitni prostor, produženu tampon-zonu koja treba pružiti sigurnost. Pokloni služe kao štit. Barem pet stada šalje pred sobom (32,15). Svako vodi jedan sluga koji prima jasan strateški nalog. Treba objasniti da je stado pomirbeni dar i treba najaviti Jakova koji sam pristiže na kraju procesije (r18–20). Istu onu dovitljivost koju je Jakov primijenio kad je ostvarivao kupovinu i prijevaru možemo osjetiti i u naporu oko pomirenja. Sposobnosti nisu uminule, cilj djelovanja bitno je izmijenjen.

Nevjerojatno snažan dojam trebala je povorka ostaviti na Ezava. Četiri-pet puta čuje on istu poruku od izaslanika koji pristižu jedan za drugim na čelu poklon-stada. Međutim cjelokupna taktika nije dovoljna, samo povećava napetost i neizvjesnost. Presudni pomak dogodit će se tek nakon tajanstvenog susreta s Bogom (32,23–32). Riječ je o čitavoj jednoj probdjevnoj noći koju Jakov provodi u borbi. Ne pušta svoga suparnika dok ne zadobije blagoslov (32,27). Znamo da je to bio susret s Bogom ne samo iz Jakovljeva svjedočanstva: „vidjeh Boga licem u lice“ (32,31), nego i zbog toga što sveti tekst još jednom spominje kako je Bog sam taj koji Jakovu daje novo ime (35,10).

Promjena je očita. Idućeg jutra Jakov je kadar osobno izići ususret bratu premda ovaj pristiže s četiri stotine svojih momaka (33,1). Jakov ne šalje više izvidnicu, nego svojim očima gleda. Nova povorka koju sada slaže bitno se razlikuje od one prijašnje jer onda sada sam staje na

čelo (33,3). Sada se Jakov više ne služi lukavim okolišanjem i podmićivanjem. Sam izlazi pred svoga brata, otvoreno se izlaže. Svoje poniženje i poštovanje prema bratu izrazit će tako da se sedam puta nakloni pred njim do zemlje (33,3).

Pomirenje s Ezavom upozorava na dvije činjenice. Prvo, treba se izmiriti s Bogom koliko god je ljubav prema bližnjemu od presudne važnosti. Potrebno je najprije raščistiti račune s Bogom, tek onda slijedi plodan dijalog. Drugo, pomirenje ne znači zajednički život pod svaku cijenu. Ezav i Jakov će se pomiriti, ali živjet će svaki na svojoj strani (36,6). S bratom Ezavom Jakov će se još sastati da zajedno pokopaju oca (35,29). Pomirenje je međutim ona glavna i neizostavna zadaća. I susret s Bogom daje mu zlatnu perspektivu. Kad se susreo s Bogom, Jakovu je sunce ogranulo (33,32). Kad je susreo brata koji ga ljubazno prima, bilo mu je, kako sam pred njim izjavljuje, kao da gleda lice Božje (33,10). Susret s Bogom postaje istovjetan pomirenju s bližnjim u obitelji. Pa makar i nakon mnogo, mnogo godina i preobilnih iskustava.

Jakov nećak – u dijalogu s Labanom

Prva reakcija Labanova u susretu s nećakom Jakovom obojana je simpatijom i ljubaznošću. Laban mu potrča u susret, izvješćuje Sveto pismo, zagrli ga, poljubi i dovede u svoju kuću (29,13). Međutim njegovi daljnji postupci pokazat će kako se u toj pokazanoj naklonosti skriva jako puno od one radosti koju budi pogled na plijen. Nalik je veselju pred žrtvom koju će zagrabit u svoje kandže. Njegova prva izjava dvosmislena je. Laban primjenjuje na Jakova uzvik Adamov pred Evom, njegovom žuđenom životnom družicom: moja kost i moje meso (Post 2,23; 29,14)! Time međutim Laban već najavljuje kobnu sličnost između sebe i Jakova: kao što je Jakov nasamario brata i oca te lukavstvom stekao pravo prvorodstva i očinski blagoslov, tako će Laban Jakova prevariti sa svojim kćerima (29, 23), a pokušat će i sa stadima (30,35). Njihov je dijalog pseudo-dijalog koji počinje na klimavim nogama, odiše dvoznačnošću i ostavlja dojam lukave i zle smicalice.

Kad Jakov želi otići, Laban ga iz koristoljublja pokušava zadržati. Priziva Jakovljevu prijateljsku naklonost, što ne zvuči baš iskreno (30,27). Razgovor među njima ostavlja na oko dojam velike otvorenosti. Jakov prvi put svjesno i jasno pokazuje osjećaj vlastite vrijednosti. Govori: „kuda god sam prolazio Jahve te blagoslivljao na mojim koracima“ (30,30). U dijalogu između ta dva muškarca ne prešućuju se činjenice. Ipak će se još jednom pokazati, da je Laban iskusan lukavac koji i kad nudi plaću, zapravo želi novom prijevarom izrabiti. Jedino će čudo koje se zbiva sa stadima (30,37–43) i izravno Božje ukazanje Labanu (31,24) zaustaviti njegov nepravedan progon.

Kolik je pritisak Jakov doživljavao!? O tome svjedoči i činjenica da je napokon morao pobjeći (31,17.18). Kao odrastao muž i otac obitelji mora bježati od svoga punca. Lukavi Laban koji je krenuo u potjeru još ne odustaje nego dijalog započinje predbacivanjem i osudom zbog bijega (31,27). Jakov pak ne popušta nego u žestokoj prepirci iznosi sve činjenice izravno pred Labanom o tome kako je nepravedno izrabljiv (31,36–42). Dijalog između Jakova i Labana dolazi konačno do nekog pozitivnog kompromisa tako da obojica sklapaju sporazum u kojem se podvrgavaju Božjem autoritetu (31,48–53).

Jakov u obitelji koju osniva

Susret s Bogom i Božje djelovanje ostavljaju bitan trag u Jakovljevu obiteljskom životu. Jakov je voditelj vjerskog života u svojoj obitelji. Tražit će od svojih da ostave lažne bogove, krivovjerja i praznovjerja (35,2). Duboko je obilježen duhovnim iskustvom kod kojeg mu se Bog prvi put objavio. O tome govori svojoj obitelji i svima koji bijahu s njime (35,2). Čudesan san, u kojemu je Bog progovorio Jakovu, na njega primijenio obećanje već zadano Abrahamu i obvezao se da će ga pratiti (28,13–15), temelj je za Jakovljevu voditeljsku ulogu u religioznom životu.

Jakov muž

Jakov i Rahela. Jakov prvi put vidi Rahelu kao pastiricu sa stadom njezina oca Labana kod zdenca. Drugi ga upozoravaju tko je ona (29,6.9). Prvi susret s Rahelom s kojom još nije ni progovorio, nego ju je samo vidio, budi u njemu nevjerojatne snage. Jakov oslobađa pristup studencu, odvaljuje kamen za koji su se inače svi pastiri trebali skupiti da ga podignu (29,10).

Neverbalna je komunikacija i svojevrsno pretjerivanje kad Raheli već pri tom prvom susretu daje poljubac (29,11). Sva emocionalna angažiranost, dirnutost i ganuće prelijeva se u plač. Rahela već kod prvog susreta dobiva pred oči duboku osjećajnost i osjetljivost svoga budućeg muža koji je djetinjstvo proveo uz majku u domaćinskom prostoru. U plaču Jakovljevu možda treba prepoznati i znak emocionalne opterećenosti te svega jada i boli koje Jakov nosi u sebi otkako je upropastio sve veze s ocem, bratom, pa i majkom kojoj bijaše ljubimac.

S Rahelom progovara i predstavlja se tek nakon poljupca i plača. Govori joj tko je i razjašnjava rodbinske veze, ali riječi tog razgovora Sv. Pismo ne bilježi (29,12). Jakov voli Rahelu i spreman je služiti i raditi, i čekati punih sedam godina, samo da je dobije za ženu, da bude uz nju (29,10). Zbog ljubavi prema njoj silne godine činile su mu se kao nekoliko dana (29,20). Strpljiva ljubav i silovita snaga koju Jakov u sebi nosi, uzor je današnjemu čovjeku, ali je ujedno prijeko potrebna zaliha za sve ono što će Jakov pretrpjeti od Labana.

Presudan trenutak u dijalogu s Rahelom dolazi kad ona Jakovu prigovara što za razliku od njezine sestre Lee, ona nema djece. Reakcija Jakovljeva je ljutnja, ali odgovor mudro upućuje na Božji autoritet (30,2). Za Jakova je rođenje prvog sina kojeg je Rahela napokon rodila vrlo važno. Nakon njegova rođenja odlučuje se naime osamostaliti i otići iz kuće svoga punca. Započinje pregovore koji će to omogućiti (30,25).

Svojevrsan nesporazum i razilaženje s Rahelom vidljivo je i u tome što svatko na svoj način daje ime najmlađemu sinu Benjaminu. Za majku koja umire nakon poroda on je „sin moje muke“ (Ben Oni), za oca on je „sin sretne strane“, „uspješni sin“ (Ben Jamin 35,18). Kod smrti Raheline ne spominju se dani žalosti (30,19). Je li ljubav posve ohladnjela? S pravom bismo mogli pomisliti da Jakovu nije stalo, kad on ne bi nakon dugo vremena, prije svoje smrti, još jednom pripovijedao o njezinu sprovodu i grobu (48,7).

Važan razgovor. S Rahelom i Leom u doba krize u domu njihova oca Jakov će voditi povjerljiv razgovor u polju kod svoga stada (31,4). Svjedočanstvo je to o tome kakvo je stanje u kući. Treba se čuvati! Ujedno je to znak da Jakov znade naći prostor za taktičke razgovore i zajedničko planiranje.

U tom razgovoru Jakov spremno i opširno iznosi svoja vjernička iskustva o tome kako mu se Bog objavio (31,5–13). Pri tom čujemo prvi put iz njegovih usta da Bog ostvaruje svoje obećanje zadano u čudesnome snu da će biti s njime. Jakov svjedoči i potvrđuje na temelju

iskustva: „Bog je bio sa mnom“ (31,5). I to pripada jasnom i mudrom priznavanju činjenica i pokazuje kako treba naći pravu mjeru gdje i kako govoriti o najvažnijim iskustvima iz duhovnog života.

Jakov kao muž i otac i Lei i Raheli ostavlja slobodu prije nego što će napustiti Labanov dom. On sluša njihov odgovor koji je odrješit i vrlo jasan (31,14–16) i tek onda svi zajedno kreću na put.

Jakov otac

U svojoj obitelji Jakov ima mnogo djece. Govori se o dvanaest sinova po kojima su nazvana plemena u Izraelu (npr. 23,26), ali tu je barem još jedna kći Dina (30,21).

Kad mu je kći Dina na silu odvedena, Jakov u prvi mah pokazuje neku tromost (34,5). Inicijativu prepušta sinovima, ne želi bez njih stupiti u akciju. To se može shvatiti kao oprez i strah, kao postupanje iz obzira. Čak će dvojici sinova, Šimunu i Leviju, koji su bili predvodnici u ljutitoj, lukavoj, nasilnoj i radikalnoj reakciji predbaciti i prigovoriti što su ih doveli u opasnost svojom osvetom (34,30). U Jakovljevu načinu govora tada se jasno pokazuje njegov strah za vlastiti život. Svakako u ovom je slučaju riječ o obiteljskoj situaciji u kojoj sinovi preuzeše kormilo. Djeca jednom brane moral i obiteljsku čast.

Jakov i njegov sin Josip. Premda Jakov u sebi nosi bolno i kobno iskustvo nepriličnog davanja prednosti i nepravedne ljubavi prema djeci i sam podliježe istoj mani. Ljubimca Josipa pretjerano ističe, daje mu posebno odijelo i dopušta mu da pred njim svojim ocem ogovara svoju braću (37,2). Jakov pravi razlike i daje Josipu posebne naloge (37,13). S time će biti povezana velika žalost kad čuje da je mrtav i još više njegova vlastita depresivna pomisao da će i sam umrijeti (37,35). Duboko ganutljiv susret i dugotrajan zagrljaj sa sinom Josipom, kad je nakon mnogo vremena i usuprot svim očekivanjima došao k njemu, živomu i moćnomu u Egiptu, svjedoči o tome da su obojica prošli intenzivan unutarnji put pročišćenja (46,29).

Blagoslov svih sinova. Dugačak blagoslovni govor Jakov upravlja kao svoj oproštaj pred kraj života svakome sinu napose (49,3–27). Sadržaj blagoslova svjedoči o tome da je Jakov kao otac budno pratio životni hod svojih sinova. Bilo se u prvi mah činilo da nije mario doli za Josipa. U osobnom dijalogu smo ga, osim s Josipom, vidjeli gotovo isključivo s Rubenom (42,36–38) i Judom (43,2–14). Svih dvanaest međutim prisutno je u njegovu oproštajnom, proročkom govoru (49,1). S druge strane taj blagoslov pokazuje velik pomak s obzirom na prethodne naraštaje. Abraham zadržava jedino Izaka uza se, a svu ostalu djecu isključuje iz genealogije (25,6). Jakov postupa inkluzivno i prihvaća sve koji pripadaju u njegovu obitelj (46,8–27).

Jakov djed

Nepravdu koju je sam doživio kod podijeljene roditeljske ljubavi, koju je sam činio izdvajajući pretjerano Josipa na račun ostalih sinova, Jakov će ispraviti u sljedećem naraštaju. Djed Jakov namjerno daje prvi blagoslov, blagoslov desnicom, unuku Efrajimu koji je mlađi, a drugi blagoslov, blagoslov ljevicom, Manašeu iako je prvorođenac (48,14). Prijevara i nasilno zauzimanje prvog mjesta dobiva svoju zadovoljštinu u svjesnom davanju prednosti mlađemu. Veću naklonost prima onaj koji je slabiji i kojemu je više potrebno.

Dijaloški uspjesi i neuspjesi

Pokušali smo prikazati složene obiteljske odnose koje proživljava Jakov praotac Božjeg naroda. Pogledali smo svu širinu dijaloga koja obuhvaća Jakovljeva oca Izaka, majku Rebeku, ujaka Labana, ženu Rahelu, te djecu i unuke Jakovljeve. Ujedno smo nastojali uočiti dinamiku koja se razvija s vremenom, npr. između prijevare i pomirenja, ili između Josipova nestanka i ponovnog susreta u Egiptu.

Sveto pismo ističe ulogu oca tako što je velik dio života Jakovljeva smješten unutar „povijesti Izakove“, a Bog je u njegovu životu prisutan kao Bog njegova oca Izaka. Vidjeli smo kako je gotovo neizvedivim lukavstvom Jakov izmamio od Izaka blagoslov koji je ovaj kanio jednostrano podijeliti samo jednom sinu. Bolan rascjep zbog prijevare neće pronaći rješenja u dijalogu. Otac umire i sinovi ga, izmireni, pokapaju, a da Jakov i Izak nisu raspravili svoje postupke. Što smo propustili, i što nadilazi naše snage, prepuštamo Božjoj dobroti.

Privrženost majci Rebeki uz koju Jakov provodi dane prelazi granice. Vjerojatno u vezi s proroštvom o mlađem sinu majka traži kako osigurati prednost. Sveto pismo pokazuje kako ona preuzima ulogu u Jakovljevu dijalogu s ocem i bratom te kako zahtijeva potpunu poslušnost, donoseći odluke i za sina. Tek nakon izravnog susreta s Bogom koji mu progovara (Post 28) Jakov će se izvući iz prevelike navezanosti.

Dijalog s bratom Ezavom obilježen je konkurencijom od početka. Jakov posize za petom prvorođenca i kupuje njegova prava. Potraga odraslog Jakova za pomirenjem izražaj je duboke čežnje i jednake dovitljivosti koja je međutim prošla mučan put dozrijevanja. Jakov koji je imao ambiciju i htio biti ispred, pristupa kao sluga, hramljući, spreman odreći se svega imanjanja samo da zadobije bratovu naklonost. Sveto pismo jasno pokazuje da je bitnu promjenu donio tajanstven susret s Bogom u noći borbe (Post 32).

Sva simpatija koju bjegunac Jakov doživljava kod ujaka Labana uskoro će se bolno raskrinkati. Kao što je sam prevario, tako biva prevaren. Sam je tražio korist, kupujući prvorođstvo, sada sam biva iskorišten. Obojica međutim moraju otvoreno priznati da je Bog s Jakovom i nesebično dijeli blagoslov. Božji će autoritet jamčiti dobar ishod njihova dijaloga, pri čemu je Jakov naučio postavljati realne zahtjeve.

Dijalog s ljubljenom ženom Rahelom Jakov započinje silinom osjećaja, upoznavanje tek slijedi. Strpljiva ljubav nailazi na prvu granicu u ljutnji zbog Rahelina prigovora, a pri gotovo prešućenom posljednjem oprostaju kao da je više nema.

U vlastitoj brojnoj obitelji Jakovljeva put sazrijevanja mora se nastaviti. Prvi velik udarac, nasilje prema kćeri, pokazat će da Jakov ne gospodari situacijom. S miljenikom Josipom proći će bolnu školu, čineći istu pogrešku koju je na vlastitoj koži pretrpio. Kao što je majka njega na se vezala, tako će on Josipu u svemu davati prednost. Kobne posljedice, Josipov pogrešan osjećaj važnosti i razoreni odnosi s braćom, pronaći će dugačak put pročišćenja u egipatskom carstvu.

Starac Jakov dolazi do smirenja u ponovnom susretu sa sinom i pred unucima svjesno ispravlja prijašnju jednostranost. Oproštajni blagoslov, okupljanje i prihvaćanje svih članova obitelji svjedoče o dovršetku njegova puta i o dijalogu na cilju, dijalogu koji vodi u budućnost.

Umjesto zaključka istaknimo kratko osnovne zamke koje prijete dijalogu i neke elemente neverbalne komunikacije koje u Jakovljevoj povijesti dolaze do izražaja.

Zamke u dijalogu. 1. Dijalog može biti *lažni* dijalog kao u razgovoru Jakova i Izaka gdje je Izak pun očite sumnje, a Jakov uporno prikriva svoj identitet (Post 27). I kod Labana u dijalogu s Jakovom naići ćemo na isti slučaj da riječi kazuju jedno, a sebični interesi i prikrivene nakane smjeraju drugamo. I gesta, i biblijski uzvik, i velikodušna ponuda plaće krinka su za lukavi plan iskorištavanja (29,13.15).

2. Druga je opasna zamka u dijalogu *napuhivanje ili pretjerivanje*. I u našim nesporazumima lako se dogodi da krećemo od pogrešne procjene, od emocionalnog dojma ili od uvriježenih običaja. Jakov i Ezav su u sukobu oko prava prvorodstva i uporno se označavaju kao mlađi i stariji premda su zapravo blizanci. Pouka za nas: dobro je u miru stati i za se uvidjeti kako stvari doista stoje, prije nego što počnemo tražiti svoja prava i dokazivati da smo u pravu.

Neverbalni dijalog. Opširni biblijski izvještaj o životnom putu praoca Jakova u nekoliko ključnih prizora naglašava ulogu tijela u komunikaciji. Najrječitiji primjer zacijelo je opetovani poklon Jakovljeve pred Ezavom s kojim će se pomiriti. „Nakloni se do zemlje sedam puta dok se ne primače svome bratu“ piše u našem prijevodu (33,3). Cijelim tijelom izriče Jakov svoju nakanu. Što li sve izražava? Pokornost, molbu za oprostjenje, poštovanje, izloženost...

Još su nam tri elementa osobito važna u neverbalnom dijalogu. Ponajprije, često u Jakovljevoj povijesti čitamo o *zagrljaju i poljupcu*. Istaknimo dva oprečna primjera. Laban grli Jakova, svoga rođaka (29,13), ali će se pokazati da u tom zagrljaju bijahu skrivene i prevarantske težnje i interes za izrabljivanjem. Jakovljeve zagrljaj s bratom iskren je i označava pomirenje (33,4). Zagrljaj sa sinom Josipom u Egiptu znak je onog završnog smirenja i olakšanja kod kojega Jakov najavljuje da može u miru umrijeti (46,30).

U svetopisamskome tekstu o Jakovu više od deset puta spominje se *plač*. Često je obiteljski dijalog obilježen plačem. Samog Jakova nalazimo triput u suzama: Jakov plače pred Rahelom kad ju je prvi put susreo (29,11). Kako hebrejski tekst svjedoči, oba brata plaču kod ponovnog susreta (33,4). Jakov napokon oplakuje nestanak svog omiljenog sina Josipa za kojega misli da je mrtav (37,35). Osjećaji koji izbijaju na površinu znak su iskrenosti.

Lice se napose ističe kao pojedinost u biblijskom izvještaju o Jakovu. Važnu ulogu ima u odnosu između Jakova i njegova ujaka. Na licu Labanovu Jakov opaža da se on ne drži prem njemu kao prije (31,2). O tome Jakov izvješćuje Leu i Rahelu (31,5). Lice je važan dio neverbalne komunikacije. Što namještenim i lažnim riječima mogu u razgovoru prikriti, lice pokazuje. O tajanstvenom susretu u noći prije pomirenja s bratom, Jakov svjedoči: „vidjeh Boga licem u lice“ (32,31), a samo pomirenje s Ezavom njemu je, kako već rekosomo, „kao da gleda lice Božje“ (33,10). Lice je važno.

I učenici na putu u Emaus nisu po riječima i objašnjenju nego po gesti, djelu, znaku prepoznali tko je s njima na putu.